

М.В. Земсков. В последующих изданиях Словаря этот пробел было весьма нетрудно восполнить.

Словарь бы только выиграл, если бы сведения биографического плана были полнее (имеются в виду данные о белорусском проф. Титове Л.П. - размещённый на стр. 527, лауреате Нобелевской премии Бенасеррафе Б. - стр. 66 и т.д.). Не совсем понятно почему сведения о деятельности зав. кафедрой патологической физиологии проф. Р.Б. Цынкаловском (1923-1988) столь обширны и занимают почти 14 страниц текста, тогда как данные о том же проф. Л.П. Титове уместились всего в десять строчек.

В целом, делая заключение по поводу материалов "Словаря иммунологических терминов и определений в практике иммунолога и аллерголога" следует отметить, что выход его в свет очень своевременен. Само издание написано и подготовлено опытными специалистами, имеющими богатый опыт преподавания иммунологии и аллергологии в Луганском государственном медицинском университете. Рецензентом Словаря выступил выдающийся украинский учёный-иммунолог профессор Г.Н. Дранник - зав. кафедрой клинической иммунологии и аллергологии с курсом детской клинической иммунологии Национального медицинского университета им. А.А. Богомольца. Коснёмся кратко списка источников литературы, расположенного в самом конце книги. Из 28 представленных информационных материалов (исключая перечень иммунологических и аллергологических журналов Украины и России) только 8 источников относятся к литературе нашего времени, остальные 20 включают статьи и монографии, а также руководства и справочники, изданные в 70-х - 90-х годах XX-го века. Кроме того, в списке использованной литературы, не представлено ни одного информационного издания из стран дальнего зарубежья с аутентичными текстами.

Думается, что подобное издание не долго залежится на прилавках книжных магазинов и очень скоро понадобится переиздание Словаря. С учетом своевременного исправлений наших замечаний Словарь только выиграет.

доктор медицинских наук, профессор Н.А. Пересадин

РЕЦЕНЗІЯ

на підручник "Загальна цитологія і гістологія" /
М.Е.Держинський, Н.В.Скрипник, Г.В.Островська,
С.М. Гарматіна, Л.М. Пазюк, Н.О. Бузинська,
І.М.Варенюк, А.С. Пустовалов, О.К. Вороніна - Київ:
Видавничо-поліграфічний центр "Київський
університет", 2010. - 575 с.

Підручник "Загальна цитологія і гістологія" є результатом наполегливої праці колективу авторів, провідних фахівців в області цитології та гістології, викладачів кафедри цитології, гістології та біології розвитку Навчально-наукового центру "Інститут біології" (біологічний факультет) Київського національного університету імені Тараса Шевченка. У підручнику викладено основи сучасної цитології та гістології з елементами ембріології для студентів біологічних спеціальностей. Із сучасних позицій молекулярної біології висвітлено структурно-функціональну організацію субклітинних компонентів, наведено деякі особливості не лише норми, але й патології клітин і тканин. Потреба у такому підручнику виникла у зв'язку з впровадженням модульно-тестової системи навчання та підвищення вимог до професійного рівня випускників університетів. Він є узагальненим, систематизованим курсом, в якому знайшли відображення нинішні уявлення щодо еволюції, структури, функції та методів дослідження клітин і тканин. Підручник написано з урахуванням навчальної програми з цитології та гістології та одночасно у відповідності до нових умов навчання. Видання рекомендоване МОН України як підручник для студентів біологічних спеціальностей вищих навчальних закладів і може бути корисним для студентів-медиків.

Матеріал підручника добре структурований, із чітким висвітленням основних розділів і викладений з урахуванням як класичних, так і найсучасніших уявлень про будову та функцію клітин та тканин. Підручник "Загальна цитологія і гістологія" складається з 20 розділів, кожний з яких викладений за єдиною схемою і несе у собі елементи практично орієнтованого навчання.

Перший розділ підручника присвячений сучасним уявленням про еволюцію клітин. У ньому автори послідовно виклада-

ють ключові моменти виникнення клітинних форм життя, такі як виникнення нуклеїнових кислот, формування зовнішньої (плазматичної) мембрани, виникнення еукаріотичних клітин та їх компарменталізація. У другому розділі, починаючи з історії відкриття та вивчення клітини, наведені основні методи дослідження клітин, а також основи підготовки матеріалу для цитологічних та гістологічних досліджень. У розділі 3 "Структура й функції біологічних мембран" висвітлені не лише хімічний склад та принципи організації мембран, але й розглянуті основні види мембранного транспорту та патології плазматичних мембран. Розділ 4 "Цитозоль" розглядає хімічний склад, фізико-хімічні властивості цитозолу, його головні функції, а також класифікацію включень за їх функціональним призначенням. Досить детально представлений розділ 5 "Цитоскелет", у ньому проаналізована будова та взаємодія трьох основних компонентів цитоскелету клітини: мікрофіламентів, мікротрубочок і проміжних філаментів. Структурно-функціональній організації ядра та його компонентів присвячений розділ 6 "Ядро". Важливе місце у цьому розділі займає розгляд молекулярної організації спадкового матеріалу. Процесу трансляції, як одному з найважливіших для життєдіяльності клітини і живої матерії в цілому, присвячений окремий розділ 7 "Біосинтез білка". Розділ 8 "Вакулярна система" охоплює систему одномембранних органел (ендоплазматична сітка, апарат Гольджі, лізосоми, екзоцитозні пухирці, секреторні гранули тощо), які виконують загальну функцію синтезу, модифікації, сортування та виведення з клітини біополімерів, а також функцію синтезу клітинних мембран. У розділі 9 розглядається біогенез та поліфункціональність пероксисом, їх участь у процесах детоксикації і тісний зв'язок з мітохондріями. Розділ 10 висвітлює будову і функцію мітохондрій та хлоропластів як основних систем енергозабезпечення клітин. У розділі 11 "Відтворення клітин. Клітинний цикл" представлена інформація щодо динаміки мітозу, його типів, регуляції клітинного циклу та наслідків його порушення. Особлива увага приділяється онкогенезу, канцерогенезу та основним стратегіям протипухлинної терапії. У цьому розділі розглядаються також основні типи клітинної загибелі. Принципи диференціації клітин як виникнення розходжень у їх будові у зв'язку

із спеціалізацією для виконання визначених функцій розглядаються у розділі 12. Розділ 13 "Загальні принципи міжклітинної взаємодії" присвячений міжклітинним контактам, в ньому представлена їх класифікація та характеристика. Логічним продовженням попереднього розділу є розділ 14 "Інформаційні міжклітинні взаємодії". Цей розділ є узагальненням типів надходження сигнальних молекул до клітин, типів рецепторів та сигнальних шляхів, опосередкованих рецепторами різної природи.

У підручнику вдалим переходом від вчення про клітину до вчення про тканини є розділ 15, у якому викладено основи біології індивідуального розвитку. Цей розділ передує вивченню тканин, оскільки визначення морфофункціональних особливостей певних структур організму є неможливим без урахування процесу їхнього виникнення та розвитку. Знання основних етапів ембріонального розвитку необхідне для розуміння гістогенезу. У розділі представлена характеристика мейозу, гаметогенезу, будови статевих клітин, періодів індивідуального розвитку хребетних.

Розділи 16-20 викладають вчення про тканини та надають характеристику їх основних морфофункціональних груп: епітеліальних, тканин внутрішнього середовища, м'язової та нервової тканин. Для зручності користування автори домоглися як найстислішого викладу матеріалу, не втрачаючи вузлових моментів і цілісності предмету.

У кожному розділі подається інформація щодо патології того чи іншого структурного компоненту клітини чи тканини, і це є надзвичайно важливим для розуміння його значення та патогенезу різних захворювань. Розділи представлені в алгоритмізованому вигляді, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу студентами при використанні модульної системи навчання. З метою полегшення засвоєння навчального матеріалу і можливості самоконтролю у кінці кожного розділу наведені запитання та завдання для самоперевірки. В кінці підручника студенти мають змогу ознайомитись з прикладами тестових завдань. Демонстративні схеми, рисунки, фотографії полегшують розуміння і засвоєння матеріалу. Для ілюстрації у розділах, що висвітлюють основи гістології, використані мікрофотографії з оригінальних препаратів.

Підручник написаний простою зрозумілою мовою, пояснення найскладніших біологічних процесів викладено доступно і водночас на високому сучасному рівні. Цінність підручника полягає ще й у тому, що це одна з небагатьох спроб викласти основи цитології та гістології українською мовою.

Підручник "Загальна цитологія і гістологія" за редакцією М.Е. Держинського має стати базовим з питань цитології та гістології для підготовки фахівців біологічних спеціальностей і заслугоує високої оцінки.

**Завідувач НДС "Мембранології і цитології"
ННЦ "Інститут біології" Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
заслужений діяч науки і техніки України,
доктор біологічних наук,
професор В.К. Рибальченко**

**ст. науковий співробітник
НДС "Мембранології і цитології"
кандидат біологічних наук І.В. Харчук**

РЕЦЕНЗІЯ

**на книгу Г.М. Приймака "Бджоли лікують". - Київ:
вид-во "Дім, сад, город". - 2010. - 74 с.**

З глибокої сивої давнини людство поряд з траволікуванням, гірудотерапією та іншими методами оптимізації загального стану здоров'я та підвищення якості життя постійно користується дарами крилатих "фармацевтів" - бджіл, про що свідчать наскельні малюнки, які дійшли до нашого часу і яким вже дуже багато тисячоліть. В історії людства, перш за все, вживався для харчування бджолиний мед, а для ритуальних дійств використовували віск. Насьогодні від бджіл одержують широкий асортимент дуже цінних й незамінних продуктів бджільництва: мед, квітковий пилок, пергу, забрус, підмор бджіл, а також сотні медикаментозних препаратів, виготовлених на основі бджолиних продуктів. В сучасних умовах видається чимало інформаційних джерел, в яких йдеться про апітерапію - використання продукції бджільництва для лікування широкого спектру захворювань дорослих та дітей. Ми маємо на увазі, що тільки в Україні виходять в світ чимало журналів, газет, монографій, посібників щодо бджільництва і апітерапії, у тому числі популярних.

Редакція журналу "Дім, сад, город" дала можливість в бібліотеці "Пасіка" видати нову книгу "Бджоли лікують", що належить перу відомого фахівця в цієї галузі Григорія Михайловича Приймака - видатного вченого-агронома, професора Національного аграрного університету, старшого наукового співробітника ННЦ "Інститут бджільництва ім. П.І. Прокоповича" УААН, академіка Української академії наук, Почесного пасічника України, члена спілки журналістів України. Книги академіка Г.М. Приймака досить відомі широкому колу пасічників-аматорів України та інших країн СНД, а також науковцям, які працюють в галузі використання продуктів бджільництва в медицині та ветеринарії.

Уже в вступі цієї дуже популярної книжки, автор переконливо підкреслює, що "... в умовах дорожнечі лікарських засобів, низької купівельної спроможності людей, продукти бджільництва можуть посприяти оздоровленню організму, активному довголіттю. Адже відомо, що пасічники, зазвичай, живуть довго." Дійсно, ре-

Рецензія